

BUDAPEST TÜNDÖKLÉSE ÉS NYOMORÚSÁGA A TERÉZVÁROS RENESZÁNSZA

Az Andrassy-út, Nagymező-utca és a Nagykörút bizarr és mozgalmas szeglete Budapestnek egészen különleges színét és romantikáját jelentette mindenkori, azelőtt inkább mámoros, joviális, aztán megfragikusabb árnyalatokkal. Ma már szinte történelemnek is hat mindez, amit Terézvárosnak nevezünk, de emlékszik-e multjára ez a városnegyed, mely most diadalmasan újjáéled romjaiból? Kereskedelmi, üzletes negyed volt ez mindig, a derék és szorgalmas kispolgárok otthona, akik egyensúlyt találtak a kávéházi nyilvános élet és a Budapesti színházai polgári szerzőink által gyakran megmutatott kispolgári családi élet csámpás humora és kimondhatatlan gyötrelmei között. Igen, ennek a városrésznek is megvolt a maga dús történelme, áradó romantikája, gazdag irodalmisága, persze, a benne lakozó osztályok és emberek igényei szerint egészen másféle, mint az ország, vagy a főváros többi részeié. Jó pár éve nagy viták és küzdelmek folytak ennek a terézvárosi, kispolgári, családias és kávéházi irodalmiságnak, sajátos nyelvnek és különleges társadalmi mivoltnak jogairól. Emeljük fel most mi az akkor elejtett zászlót és hirdessük tovább ezeket a jogokat: kereskedelmi mozgékonyasága, életképessége, sajátos polgári mivolta végett e területnek, ennek a szögletnek igenis megvan a jogosultsága, hogy újságban, színházban, kávéházban, irodalomban, kabaréban hallassa sokféle hangját.

A városnéző melléktárcából sok-sok öreg, elfelejtett és elzúllott ház a klasszicizmus korából még emlékszik erre a különleges budapesti történelemre. Kétségtelenül nem oly elkelő és fenklő ez a történelem, mint a Lipótváros nagykereskedelmi multja; de az ódon házak a Király-utcán végig még elgyönyörködtenének, ha vissza nem riasztana a hanvatlás és piszok túltengő mérete. Igen komoly kis- és középkereskedelem virult itt és a szórakoztató üzemek is már az 1850-60-as években megéreztek, merre kell kitárniuk kapuikat, színeikkel, fényekkel merre kell virágozniok. Hát éppen ez a kettőség adta ennek a tájnak ritka jellemét: a tisztas és ódon kereskedelem és polgári foglalkozások, ügyvédi, orvosi pályák vegyüléke a zengerájokkal, a kabarékkal. Ez a kereskedelmi és polgári réteg természetesen nem olyan nagyigényű és patinás, mint a lipótvárosi, nem is teremt magának külön finom nyelvet, bonyolult ízlést, de elvárja, hogy pénzért azt készen kapja, színházak, zengerájok, orfeumok készséggel szállították neki ezt a szükségletet. Így volt ez régen, így van ma is. Jellegzetesen kereskedelmi szokás ez, a konfekció méltánylása. Ime, ez a szellemi konfekció: készáruként szerezzük be az érzelmeket, a dal, a szerelem és érzelem összes lehető formáit. Gondoskodnak erről a kabarék, a művésznők, a színházak és szórakoztatóüzemek. Így keveredett e réteg nyelvében a budapesti kispolgári dialektus a bécsies provinciálizmussal azelőtt manapság tisztas kereskedelmi nyelv a dzsesz ritmusával a körüli és melléktárcái jassz nyelvvel, melvet a közeli szórakoztatóüzemekben emeltek magas irodalmi fokra. És így van ez ma is változatlanul. Az emeleti lakásokban igen-igen tisztas és komoly családapák laknak ónémet és szecessziós lakásokban, újabban kombinált szobákban és küzködnek a mindennapi gazdasági gondokkal, lelkesednek a kereskedelmi szabadságon keresztül aszellemi szabadsáért is,

elvárják a pontos és szabadszellemeű tájékoztatást a sajtótól és egyre sajnálkoznak a mindenféle gazdasági és pénzügyi megkötöttségeken. Lenn, meg a földszinten, az Andrassy-úton, a melléktárcákban kivírul a pesti szórakoztatóüzemek változatos és bizarr műfaja, pesti Montmartre, mondták róla minap. Mi kissé túlzásnak találjuk ezt a jelzőt, nagyon megtisztelőnek a kelleténél nyugateurópaibb összehasonlítást. Nem, semmiképpen nem fedi a valóságot. Köröskörül esti fényreklámok bengáli tűzében fűdő szórakoztatóüzemek és espressók, a házak mélyén meg tompán hallgat az a kispolgári és kereskedői családi élet, mely azért mindig túlságosan figyelt lefelé, a férfiak nyelve elleste a mulatók és artistaüzemek, kabarék nyelvének fordulatait és a nők kispolgárisága és nehézkessége egyre jobban feloldódott a kúsa és vad hatások nyomán, ahogy a mulatók és szórakoztatóüzemekkel és espressókkal kapcsolatba került ez a régi, elzárt, de mostanában egyre jobban szétlazuló családi lét.

Igen, a mulatók, szórakoztatóüzemek és a kereskedelmi családapák szoliditását esiklandó kis nők az üzemekben, a diadalmas és megölhetetlen jelen, de a bérházakban tespedő családi léttel valami baj van, nemcsak azért, mert ide is behatolt az espressók, szórakoztatóüzemek vidor szelleme, a nők, a tisztas polgári nők inkább követik a szórakoztatóüzemek és kabarék hölgyeinek modorát és divatját, mint a főkötős, régi családanyák puritán hagyományait, de azért is, mert a negyed feléledése örömeiben egyszerre mintha elfelejtkeznek multjáról és egyedül ezekben a ordenárén tüntető és hamisan tündöklő fényreklámokban, nyüzsgő espressókban, kis és nagy lokálokban élne tovább. Amit mi most itt mondunk, tudatosan tesszük és komoly szemrehánvának szánjuk. Ezúttal nem humorizálunk ezzel a városnegyeddel. Budapestnek ezzel az egészen különleges polgári tájékával, melynek színét és jogosultságát legalábbis oly élvezettel és értő esámcsogással imerjük el mi is, mint például a Ferencvárosét, a Józsefvárosét, a Krisztináét. Igenis egyvettünk mindazokkal a jeles és elmélyedő szerzőkkel, akik a magyar irodalomban védtek, illetve gondosan megelevenítették e polgári terület jogait és zsúfolt családi, emberi, kávéházi életét. Tehát igenis méltányoljuk előbb a Molnár Ferenc, aztán a Zsolt Béla, no meg például Keszler bácsi, Kóbor Tamás és sok mások innét merítő irodalmiságát, mely egyáltalában nem hizeleg e negyednek, ennek a polgárságnak sőt valami kegyetlen és kiváltságos gúnyvorrall leleplezi hibáit.

Hajdani emberek, külön terézvárosi polgári történelem! — feléje száll most is a mi kívánságunk miközben sokan azt hiszik, hogy új életre kelt ez a kerület, melynek társadalmi összefétele és emberi mivolta miatt annyit kellett drukkolnia, számfítgatnia hadiellenléteket lesnie, rádiót hallgatnia aztán meg szenvednie, végül meg halálhörgések egekig csapó hullámaiban alámerülnie abban a gigászi történelmi viharban melvet sem akkor sem ma nem akart érteni a maga zárkózott polgári szoliditágában, a szabadságkereskedelm iránti másodkézből vett elméleti rajongásában, liberális újságjai hüvöletében és öröklött szabad ideáinak szinte zárkózott fölényében a terézvárosi kispolgár, a kereskedő, az ügyvéd, az orvos, a cégvezető, a kereskedelmi hivatalnok.

Nem veszik rossznéven ezek az ember-

fajták, melyek emberi szoliditását éppen e városnegyed szinte heroikus liberális multjának világánál kell magunkban új életre ébresztenünk, ha ösztintén megmondjuk, hogy ezzel a kerülettel most valami baj, nagy baj van, megtéveszti őket talán a nyüzsgő espressók tarkasága, eleganciával és ordenáréssággal vegyes izzása, a mulatók tüntető kelletése, asszonyaik divatossága és kedves, kövér nők délutáni kávéházi csevegése, egyben a saját anyagi regenerálódásuk is, melynél dicséretesebben egyébként kevés kerület sem ügyködött a főváros gazdasági fölényének visszaállításában. Megtéveszti őket a kávéházak sok étele, itala, a drága és pompás árak, az üzletvezetők mosolygása és szolgálatkészsége és a pincérek ügybuzgalma a zsúfolt éttermekben, hol egyébként alig látom a kerület régi embezeit, megtéveszti általában a lebegő polgári létnek minden tettelett fölényessége, mely egyrészt az újjáéledő gazdasági egzisztenciák televény talajába, másrészt a mulatók és lokálok kúsa és színes rögeibe nyújtogatja életétszívó csápjait; megtéveszti őket a béke, ahogy egy kávéházban ül a művésszel, színésszel, rendezővel együtt a kispolgár és a kereskedő, megtéveszti őket a barátságosság, ahogy asszonyaik és lányaik áthasonulnak újságfrónőkhöz, mulatók kétes tündéreihez. Mi szelíden és enyhén küldjük e figyelemzetetésünket e sokat élt okos városnegyed felé, mert bár nem itt volt ifjúságunk lángoló tanyája és romantikája, újabban sem nagy ügyünk, mégis méltányoljuk multját és ennek a hagyományoknak elhomályosult tükörénél vesszük észre vonásai mai gyors torzulását. Szóval a Terézvárossal, melyről azt hiszik felületesen még lakói is, a mulatók tombolása és fénye közt, hogy sorssújtotta bánataiból megújódott, nagyon nagy baj van és itt hivatkozunk az igen tisztelt kereskedőkre, ügyvédekre, cégvezetőkre, bankemberekre, textilesekre és mindenrendű polgári pályákra, melyek multjukat megfurdethették még a szabadkereskedelem és a polgári szabadság gondolat ragyogásában, most meg további nyugalommal üldögélnek a megfátalodó kávéházak diadalmas üvegablakai mögött: a Terézváros nem a régi többé. Mulatók, tündérek, espressók kavargása közben mi a hajdani Eötvös Károlyra gondolunk az Abbazia kávéházban és Vázsonyi Vilmosra is gondolunk, anélkül, hogy egvek lennének és lettünk volna vele, vagv velük, de ők voltak és valakik voltak. Budapest és az országban most meg hol vannak e megéledő kerületnek, e polgárságnak ilyen eszményei, mint az övéik voltak és hol vannak ilyenféle érdekes és okos emberek, akik közelmult mivoltukban is annyira fontos történelem, ha tetszik: a pesti polgárság még mindig megfátal szellemtörténete?

